

són una certa tendència a la diftongació (*gwadu* 2 “gado” ‘ramat’; *pworcu* 83 “porco”, ‘porc’); una aparició esporàdica de *b* en comptes de la *v* sistemàtica (*baca* 14) o la vocalització eventual de la *s* implosiva (*ai miaws* 30 n. “as mãos”, *pedraj mwortas* ‘pedras mortas’ 81), com en alguns casos del català (*eima* ‘esma’, *beinet* ‘besnet’, ross. *aibre* < **asbre* < *arbre*).

Vet aquí unes breus observacions sobre alguns punts d’aquest valuós atlas. La traducció de *badalo* 12 al castellà *badalo* hauria de ser *badajo*, i al costat de l’índex de preguntes del Qüestionari (p. 241-243) potser s’hauria d’haver inclòs també el d’ordre alfabètic, com s’ha fet amb el de formes lèxiques (245-252). En l’opuscle adjunt a l’*Atlas*, quan es parla de la cartografia iberoromànica, se cita l’*Atlas Lingüístic del Domini Català* (cal corregir *Lingüístic*) amb el primer volum aparegut en 2002, quan en realitat fou en 2001, i potser caldria afegir que l’obra ja està conclosa, composta de 9 volums (2001-2018, i els autors són Joan Veny i Lídia Pons; les autores de la *Introdução* de l’opuscle s’obliden de citar el *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*, de caràcter interpretatiu, del qual han aparegut 7 volums dels 9 previstos (PALDC, 2007-2019); també la geolingüística belga hagués agraït una referència a l’*Atlas linguistique de la Wallonie*, amb el seu *Petit atlas linguistique de la Wallonie* (1990-1995). Finalment, pel que fa a les traduccions, si al costat del castellà hagués aparegut l’equivalent català, hauriem tingut complet el quadre de llengües iberoromàniques.

Es tracta de minúcies que no resten un bri de valor a aquest *Atlas* que ha de ser benvingut, com ho fou l’*Atlas Lingüístico-etnográfico dos Açores*, germà seu, per la recollida de materials feta amb cura, la bella presentació cartogràfica i tipogràfica, els oportuns comentaris dels mots recollits, on la lingüística s’eixampla i enriqueix amb la dimensió etnogràfica. Es tracta d’un atlas descriptiu que oferirà dades utilíssimes als estudiosos de l’espai lingüístic portuguès i gallec, com també als romanistes i als enamorats de la diversitat lingüística.

Joan VENY
Institut d’Estudis Catalans
Universitat de Barcelona

ORIOI, Carme / SAMPER, Emili (2017): *Història de la literatura popular catalana*. Tarragona / Alacant / Palma: Publicacions Universitat Rovira i Virgili / Publicacions Universitat d’Alacant / Edicions Universitat de les Illes Balears, 604 p.

Contextualització

La coberta posterior del llibre resumeix el contingut d’aquest estudi amb el text següent: «La literatura popular, entesa en el sentit que en anglès es dona al terme “folk literatura”, representa com a mínim la meitat de la literatura que es produeix en una cultura. Tanmateix, sovint no som prou conscients de la importància que té ni de l’espai que ocupa en les nostres vides. El present llibre pren com a objecte d’estudi aquesta branca del folklore, que es coneix també amb les denominacions de literatura tradicional, literatura oral, literatura oral popular i etnopoètica, depenent de la tradició seguida al llarg de la història d’aquests estudis. Més concretament, el llibre se centra en l’estudi de la història de la literatura popular catalana i té per objectiu explicar la importància que ha tingut en el passat i encara té avui dia aquesta branca del saber en tots els territoris de parla catalana: Catalunya, les Illes Balears, el País Valencià, el Carxe, la Franja d’Aragó, Andorra, la Catalunya del Nord i l’Alguer. El llibre és una obra col·lectiva en la qual hi han participat setze investigadors de diverses universitats i centres de recerca. En el marc d’aquesta col·laboració, s’han estudiat els autors, les obres, les institucions i els projectes que han contribuït de manera decisiva al desenvolupament de la literatura popular en cadascun d’aquests territoris des dels inicis del sorgiment del folklore com a ciència, a mitjans del segle XIX, fins a l’actualitat».

Un text modèlic que presenta al lector, perfectament, el que hi trobarà si inicia la seua lectura:

- L'objecte d'estudi és la literatura coneguda amb els termes: tradicional, oral, oral popular o etnopoètica. Concretament, els autors, les obres, les institucions i els projectes que han contribuït de manera decisiva al desenvolupament de la literatura popular catalana des de mitjan segle XIX (moment considerat com l'inici del sorgiment del folklore com a ciència) fins a l'actualitat.

- L'objectiu de la investigació és mostrar-ne la importància que ha tingut i té en tots els territoris de parla catalana.

- L'autoria correspon a setze investigadors que treballen a la universitat, a centres d'educació i centres de recerca: Carme Oriol, Emili Samper, Martine Berthelot, Joan Borja, Vicent Vidal, August Bover, Josefina Roma, Jaume Guiscafrè, Caterina Valriu, Hèctor Moret, Artur Quintana, Josep Temporal, Isabel de la Parte, Montserrat Palau, Mònica Sales i Laura Villalba.

Per continuar amb la contextualització del treball que ressenyem, cal recordar al lector més arguments d'autoritat per conscienciar-lo de la importància i transcendència d'aquest estudi:

- Els curadors de l'obra i la majoria dels autors formen part del Grup d'Estudis Etnopoètics (IEC), que al seu lloc web¹ es presenta amb la informació següent: «El Grup d'Estudis Etnopoètics és un grup actiu que té com a objectiu consolidar la recerca sobre etnopoètica i folklore a les terres de parla catalana i establir canals efectius de comunicació i cooperació entre els estudiosos d'aquesta disciplina. L'octubre de 2004 un grup d'estudiosos de la literatura oral, en una reunió celebrada a la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona i promoguda pel Dr. Josep M. Pujol i la Dra. Carme Oriol, posaren de manifest la necessitat de crear un grup de treball en l'àmbit de l'etnopoètica i el folklore que reunís investigadors sobre aquests temes d'arreu dels Països Catalans. El 25 de novembre de 2005 el grup es va constituir formalment a Tarragona, sota l'empareda de la Societat Catalana de Llengua i Literatura de l'Institut d'Estudis Catalans, durant la celebració de la jornada «La biografia popular: de l'hagiografia al gossip». S'elegí com a president el Dr. August Bover i tres vocals, amb un criteri de territorialitat (Catalunya, Illes Balears, País Valencià). També s'acordà reunir-se un cop a l'any i tractar un tema monogràfic, de forma rotatòria als diferents indrets dels Països Catalans.»

- També, una part dels autors ha treballat, com a equip, en projectes de recerca competitius que han tingut per objectiu investigar l'activitat duta a terme pels folkloristes catalans, com, per exemple, la base de dades en línia «BiblioFolk. Repertori Biobibliogràfic de la Literatura Popular Catalana»² o el llibre *Repertori biobibliogràfic de la literatura popular catalana: el cicle romàntic* (2011).

Precedents

Així doncs, la investigació que presenta aquest llibre és hereva del treball col·lectiu del principal grup europeu d'investigació sobre l'etnopoètica. Alhora, com indica la professora Carme Oriol a la introducció, és una conseqüència natural de les contribucions realitzades per altres investigadors.

El precedent principal és un dels llibres més sòlids sobre el tema i una lectura imprescindible per a les persones que volen iniciar-ne l'estudi: *La cultura popular a Catalunya: estudiosos i institucions (1853-1981)*, de Llorenç Prats, Dolors Llopert i Joan Prat (Altafulla, 1982). Aquest llibre és una mostra de la importància d'aportar bones investigacions amb una mirada teòrica i pràctica, universal i local a la recerca de qualsevol tema de l'àmbit català.

També l'estudi *Introducció a l'etnopoètica. Teoria i formes del folklore en la cultura catalana*, de Carme Oriol (Cossetània Edicions, 2002), una transferència de la investigació que de manera clara presenta una epistemologia imprescindible per entendre la complexitat d'aquesta branca de recerca. Com destacava Josep Temporal³ (*Anuari Verdaguer*, 2004) quan va ressenyar el llibre: «Té uns fonaments teòrics clars, sòlids i explícitament manifestats (Dan Ben-Amos, Heda Jason, Alan Dundes, etc.)»

1. <<https://blogs.iec.cat/gee/about/>>.

2. <<http://bibliofolk.arxiudedefolklore.cat/>>.

3. <<https://www.raco.cat/index.php/AnuariVerdaguer/article/view/68000>>.

Així doncs, l'obertura del focus d'anàlisi del llibre que ressenyem, l'historial investigador dels curadors i dels autors de l'obra i la solidesa de la base de la investigació ens permet afirmar que aquesta recerca tindrà una vida llarga en l'àmbit docent i investigador.

Principals aportacions

La doctora Oriol, en la introducció, afirma que amb «aquest llibre s'ha volgut donar una visió dels estudis de literatura popular en el conjunt dels territoris de llengua i cultura catalanes durant més d'un segle i mig d'activitat. S'han tractat els autors, les obres, les institucions i els projectes que han caracteritzat cadascun dels territoris, amb les seves dinàmiques pròpies, però també amb les seves interrelacions i influències. Aquesta visió de conjunt, global i particular alhora, és una de les característiques del llibre i, segurament, el que li aporta més novetat».

Com és habitual, la doctora peca d'humilitat perquè les aportacions innovadores de la recerca que presenta *Història de la literatura popular catalana* van molt més enllà. A continuació, fem un resum de quins són els principals valors de l'estudi pel que fa a la qualitat de la investigació i de la innovació.

- Tot i ser una obra col·lectiva, el treball dels curadors ha estat excel·lent ja que el llibre té una perfecta unitat formal i de continguts. D'aquesta manera, els autors presenten els resultats d'una recerca madurada, consensuada i llargament treballada.

- L'estudi no és una simple descripció-enumeració de les aportacions a la literatura popular dels diferents espais geogràfics. Amb l'objectiu de donar una visió més completa, s'hi ha aportat informació contextual sobre autors, obres o gèneres. A més, s'ha completat l'anàlisi de la literatura popular amb el d'altres gèneres (com els balls o les manifestacions festives del folklore), que, tot i no pertànyer pròpiament a l'objecte del llibre, aporten dades significatives que donen densitat al treball presentat.

- En els períodes fundacionals de cada àmbit, cada investigació considera les dues formes d'aproximar-se a l'estudi del folklore i de la literatura popular: els anomenats folklores literari i excursionista (p. 15).

- Com a conseqüència, tot l'estudi té present la idea que no es pot parlar d'una història del folklore sinó d'una història dels folklores i, també, les diferents formes d'acostament a l'objecte de treball. Per exemple, destaquem com també està present l'anàlisi de les aportacions del folklore com a disciplina universitària i l'aprofundida revisió de les aportacions de Josep Maria Pujol i Sanmartín i Carme Oriol, dels projectes de recerca universitària, de les xarxes de recerca o de l'Arxiu de Folklore de la Universitat Rovira i Virgili (p. 177-196), que mostren la rica i àmplia visió que la investigació aporta d'aquest camp de treball.

- El ventall completíssim de totes les formes de folklore, d'anàlisi del corpus o de canals per donar-lo a conèixer. Com, per exemple, l'anàlisi de la importància dels llocs webs com a espais de creació de contingut i forma de compartir-lo. O la importància de les institucions (Generalitat, ajuntaments, associacions) que donen suport a accions fonamentals per donar visibilitat a la tasca dels investigadors o dels interessats en aquest camp a través de l'organització d'encontres o de la publicació de llibres.

- La recerca és un exemple modèlic sobre com s'ha d'investigar des de l'àmbit català per aconseguir que el nostre treball tinga un ressò en la investigació universal: la base metodològica (com és habitual en els investigadors d'aquest grup) és compartida amb la dels principals estudis sobre el tema i els resultats de la investigació dialoguen amb les línies de treball de veus imprescindibles com Jerome Rothenberg, Dennis Tedlock, Dell Hymes, Heda Jason, Elizabeth C. Fine, Elaine J. Lawless, John McDowell, John Miles Foley i Barre Toelken, entre d'altres.

- Tota la investigació fa visible el treball de nombroses dones folkloristes en totes les àrees geogràfiques i, per primera vegada, apareix referenciat l'important treball d'aquestes folkloristes. En aquest sentit recomanem la lectura de l'apartat 2.3 sobre folklore i feminisme (p. 74-88).

Contingut

El llibre s'estructura en set capítols que presenten la producció en els diferents territoris seguint un ordre cronològic.

El primer, centrat a Catalunya, analitza el període romàntic, com els inicis de l'interès per la literatura popular a Catalunya; el període clàssic, que conforma el folklore acadèmic i l'arxivística folklorica, i el modern, com la consolidació. Òbviament, aquesta producció més nombrosa, àmplia i diversa permet una anàlisi aprofundida, teòrica i que dona visibilitat a les relacions amb el treball realitzat tant pels folkloristes com pels investigadors europeus.

El segon, a les Illes Balears, des dels precedents il·lustrats als precursors romàntics; la recollida, sistematització i edició de la literatura popular entre 1901 i 1940; l'època de submissió i la resistència durant l'època franquista i, per acabar, la represa i la renovació de la folklorística en l'actualitat.

El tercer capítol treballa la literatura popular valenciana de la Renaixença a la institucionalització; el període posterior, que abraça des de la postguerra i el franquisme fins a la normalització i la renovació. I finalitza amb un darrer apartat de tres pàgines que presenta el «modèlic treball de recerca amb plantejaments sistemàtics» del folklore verbal. El Carxe és una petita regió del nord-est de Múrcia que confina amb el sud del País Valencià, 500 persones que han conservat el valencià i la tradició popular, que ha estat estudiada per Ester Limorti i Artur Quintana.

La Franja d'Aragó, Andorra, Catalunya del Nord i l'Alguer centren el treball dels capítols següents, en la mateixa línia que els anteriors: des de l'anàlisi diacrònica s'hi presenten els precursors i la recuperació de la memòria, s'hi analitzen els col·lectors, el context i les obres. Aquest enfocament multidisciplinari ens permet conèixer com a la Franja d'Aragó «a finals de la dècada dels anys vuitanta del segle xx s'hi inicià un cert moviment social que veia en la llengua i la cultura catalanes, i en conseqüència en la literatura popular manifestada en aquesta llengua, un element fonamental en la construcció de l'identitari aragonès» (p. 459). En el cas d'Andorra, els treballs s'han dut a terme per autors estrangers majoritàriament, ja que la producció andorrana s'ha estudiat com a part del conjunt de les valls pirinenques veïnes; però, a partir de la segona meitat del segle xx, Andorra viu una sèrie de canvis intensos i transformacions culturals que ha impulsat la compilació de narracions. A la Catalunya del Nord, l'interès pel folklore s'inicia a mitjan del segle xix i es pot considerar que existeix un corpus d'etnotextos digne fruit de col·lectes i publicacions; amb tot, en manca una anàlisi historiogràfica o epistemològica sistemàtica. Finalment, a l'Alguer l'interès s'inicia a les darreries del segle xviii, quan els escriptors començaren a prendre una nova consciència lingüística; amb tot, la recerca de textos s'inicia més tard, durant la segona meitat del segle xix, quan les llegendes i les rondalles alguereses meresqueren l'atenció d'alguns estudiosos locals i dels folkloristes sards, italians i catalans.

Conclusió

Voldriem acabar amb les paraules d'un dels curadors, Emili Samper, recollides en la crònica de la presentació del llibre publicada en el diari *Reus Digital*⁴ i titulada «Una nova aportació a l'estudi de la literatura popular catalana». Samper recordava com estem envoltats de folklore, encara que potser no en siguem conscients: «Potser no té gaire sentit que cantem una cançó per segar o batre, perquè ara aquest tipus de feines les fan les màquines, però els humans continuem explicant les coses que ens passen, per exemple, a partir de grafitis, mems i acudits, alguns dels quals poden ser considerats com a folklore. Tot i que els canals de comunicació hagin canviat i haguem avançat cap a una cultura molt més visual, el cert és que, al seu parer, continuem envoltats d'aquestes formes comunicatives que interessen els folkloristes. Samper parafraseja Josep M. Pujol per reforçar aquesta idea: "Mentre hi hagi dues persones al planeta que es comuniquin, hi haurà folklore"».

En conclusió, si qualsevol investigador fa una metalectura d'aquesta investigació trobarà com s'ha de presentar un treball de qualitat. Malauradament, hi ha una tradició de treballs que editen aportacions col·lectives que simplement són una suma de treballs ja fets, que no dialoguen entre ells, que ignoren el

4. <<http://reusdigital.cat/noticies/cultura/una-nova-aportacio-lestudi-de-la-literatura-popular-catalana>>.

treball dels antecedents i de l'autor anterior o posterior de l'estudi, etc. Són treballs condemnats a desparèixer i balafiar paper i esforços econòmics de les institucions.

Història de la literatura popular catalana és un exemple modèlic de com s'ha de construir una investigació col·lectiva, com s'ha de presentar al públic en forma de llibre i com s'ha d'orientar el treball d'un equip de recerca.

Gemma LLUCH
Universitat de València

OSSENKOP, Christina / WINKELMANN, Otto (ed.) (2018): *Manuel des frontières linguistiques dans la Romania*. Berlin / Boston: De Gruyter, 697 p.

Les fronteres lingüístiques dins la Romània, la vella i la nova, es presenten en aquest nou volum dels *MRL*, que ofereix vint-i-sis contribucions amb un clar predomini de col·laboradors de l'àmbit germànic. Els editors del manual, Otto Winkelmann i Christina Ossenkop, anuncien a la introducció (p. 1-9) l'objectiu de presentar el traçat actual de les fronteres «internes» (entre llengües romàniques) i «externes» (amb llengües no romàniques), però no de les «frontières dialectales intralinguistiques» (p. 1). Ara bé, no s'especifiquen els possibles criteris diferenciadors entre «llengua» i «dialecte», ni s'explicita una relació de les considerades «llengües romàniques». Si atenem el cas concret de l'italo-romànic, especialment ric en diversitat geolingüística, la concepció tradicional sobre els «dialectes italians» («l'italien et ses nombreux dialectes», p. 4) determina que no es contempli al manual la coneguda línia de La Spezia-Rimini, la marca delimitadora entre la Romània occidental i la Romània oriental.

Cinc blocs configuren el llibre; quatre, de la vella Romània: (1) gal·loromànic, (2) iberoromànic, (3) italo- i retoromànic, (4) la Romània del Sud-est; i un cinquè sobre la Romània nova. Cada bloc va precedit de la corresponent «vue d'ensemble» o panoràmica introductòria; i cada capítol, com és norma de la col·lecció, encapçalat per un resum (*Abstract*) i les paraules clau (*Keywords*), a la manera de les revistes científiques.

Dins del primer capítol («1 Théories et méthodes de recherche», p. 10-38), Otto Winkelmann estableix la distinció entre dos tipus de fronteres: (1) geolingüístiques (de poblament, naturals i polítiques) i (2) sociolingüístiques (de grup, de domini i de mentalitat). Les primeres responen a l'orientació tradicional de la geolingüística; i les segones, a l'òptica més recent de disciplines com la sociolingüística o la psicolingüística. També reben, respectivament, la designació de fronteres «horizontals» i «verticals» (p. 12).

La Galloromania

Otto Winkelmann (cap. 2, p. 41-46) dibuixa en aquesta presentació sobre el gal·loromànic els contorns del francès, de l'occità i del francoprovençal, tres «llengües» de diferent perfil. El fet que ni l'occità ni el francoprovençal presentin un teixit de continuïtat territorial efectiva ni una comunitat sòlida de parla determina que les fronteres exteriors d'aquestes dues llengües siguin més aviat de natura virtual (p. 41). I de natura tant o més virtual és el conjunt de varietats o «dialectes» d'oïl (*langue d'oïl*), que, en canvi, no reben una atenció individualitzada com a «llengua» al manual.

Pel que fa a la frontera lingüística exterior del francès amb l'àmbit germànic, es desdobra en dos trams fronterers, amb el neerlandès (Eugeen Roegist, cap. 3, p. 47-72) i amb l'alemany (Antje Lobin, cap. 4, p. 73-92). El primer implica França i sobretot Bèlgica, i ha conegut un cert desplaçament geogràfic, així com la superposició d'una frontera vertical (sociolingüística, separadora entre elits i classes socials inferiors). Just al nord de la divisòria lingüística es troba Brussel·les, vila d'origen flamenc que ha esdevingut de predomini francòfon. D'altra banda, a tocar de la frontera hi ha diverses «communes